

UDK 811.163.42'282(497.5 Lič)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 3. X. 2016.

Prihvaćen za tisak 10. XI. 2016.

Mirjana Crnić Novosel
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mcrnic@ihjj.hr

GOVOR LIČA

Govor je Liča jedan od triju štokavskih ikavskih govora zastupljenih u zapadnome dijelu Gorskoga kotara. U ovome se radu podastiru fonološke činjenice koje obilježuju taj govor, a ujedno su istaknute one po kojima se ne podudara s drugim dvama štokavskim ikavskim sustavima u neposrednu okruženju. S obzirom na to da je govor Liča dosad bio spomenut uglavnom u radovima koji obuhvaćaju analizu svih triju gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora, ovim će se radom nastojati prikazati njegova jedinstvenost među govorima u Gorskome kotaru, ali i srodnost s većinom štakavskih govora unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta.

1. Uvod

Štokavski su govori na području Gorskoga kotara neautohtoni govori, čiji su govornici na gorskokotarsko područje došli u vrijeme osmanlijske invazije na Balkanski poluotok (od 16. st. nadalje). Svi su štokavci u Gorskome kotaru novoštokavci, a razlikujemo dva tipa štokavštine na tome području: ijekavske govore koncentrirane oko Moravica i Gomirja te ikavske govore u mjestima Lič, Mrkopalj i Sunger. Oni zauzimaju 20-ak % gorskokotarskoga stanovništva. Dok ijekavski tip pripada istočnohercegovačkomu dijalektu štokavskoga narječja i zastupljen je na istoku, ikavski tip pripada novoštokavskom ikavskom dijalektu i zastupljen je u mjestima koja se nalaze na zapadu Gorskoga kotara.

Govor je Liča jedan od triju gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora koji su ranijim istraživanjima predstavljeni kao jedinstvena jezična cjelina pod

nazivom mrkopaljsko-lički jezični tip.¹ Daljnja su pak istraživanja utvrdila njihovu podjelu na tri govorna sustava², od kojih se tipičnim štokavskim ikavskim značajkama ponajviše odlikuje govor Liča. U drugim su dvama govorima istraživači opservirali supostojanje štokavskoga i čakavskoga sustava³, što u govoru Liča nije zabilježeno. Ta tri predstavnika novoštokavskoga ikavskog dijalekta pripadaju različitim poddijalektima: govor je Liča štakavski, a govori su Mrkoplja i Sungera šćakavski. Sva tri govora gravitiraju primorskim zaočnim mjestima.

Mjesto Lič nalazi se na 702 m nadmorske visine i smješteno je u Ličkome polju, nedaleko od planine Viševice i umjetnoga jezera Bajer (Fužine). Osamnaest je kilometara Karolinskom cestom udaljeno od Sungera i Mrkoplja. U Lič se dolazi iz kajkavskih Fužina. Osim navedenih Fužina, okolna su kajkavska mjesta Belo Selo i Vrata, a ona čakavske govorne osnovice: Benkovac Fužinski, Sleme i Slavica. Prema demografskim podacima dobivenim popisom stanovništva 2011. g. Lič ima 504 popisana stanovnika.

U Ličkome je polju, kako se navodi u povijesnoj literaturi⁴, postojalo naselje već prije osmanlijskih napada (1477. g.). Potom je opustjelo nakon poraza hrvatske vojske na Kravskome polju (1493. g.), a prve vijesti o ponovnom naseljavanju gorskokotarskoga krškog polja na domaku Primorja potječu iz 1605. g. Dokumenti iz toga razdoblja potvrđuju da su se novi doseljenici naselili iz Ravnih kotara. U literaturi su navedena još dva naseljavanja ličkoga polja s područja sjeverne Dalmacije, između Zemunika i donjega Pozrmanja⁵. Jamačno je da su govornici Liča na područje Gorskoga kotara stigli bježeći pred Osmanlijama iz svoje nekadašnje postojbine. Tomu u prilog ide i narodna predaja, koju je početkom 20. st. zapisao E. Laszowski (1923: 60), prema kojoj su „Ličani došli iz Hercegovine kao Vlasi, otkud su umakli pred Turcima, koji su katolike ganjali”.

2. Dosadašnja istraživanja

U dosadašnjoj je literaturi govor Liča bio rijetko spomenut, uglavnom u radovima koji obuhvaćaju analizu svih triju gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora. Prvim se takvim radom smatra rad Božidara Finke „Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru” objavljen 1977. g. Autor je sažeto, dijalektolo-

¹ Finka 1977: 167, Barac-Grum i Finka 1981: 423.

² Crnić Novosel 2015.

³ Finka 1977, Lukežić 2008, Vranić i Crnić 2008, Crnić 2010 te Crnić Novosel 2015.

⁴ Usp. Kruhek 1981: 287.

⁵ Usp. Finka 1977: 168.

škim instrumentarijem interpretirao sva tri govora te ih odredio idiomima štokavskoga narječja. Potom su u radu „Govori i nazivlje” 1981. g. Božidar Finka i Vida Barac-Grum ukratko prikazali sve gorskokotarske govore. Uz kajkavske i čakavske, opisali su i štokavske govore Gorskoga kotara (mrkopaljsko-lički i drežničko-jasenački tip) te ih tako klasificirane uvrstili u „Preglednu kartu rasprostranjenosti govora u Gorskom kotaru i na ogulinsko-zagorskom području”. Na „Dijalektološkoj karti štokavskog i torlačkog narječja” Josipa Lisca u knjizi *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja* (2003.) govor je Liča, uz govore Mrkoplja i Sungera, priključen novoštokavskom ikavskom dijalektu štokavskoga narječja. Lički je govor bio predmetom fonološke i morfološke analize u doktorskoj radnji *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru (fonološki i morfološki aspekt)* Mirjane Crnić Novosel (2015.).

3. Metodologija istraživanja

Građa potrebna za fonološku analizu ovoga govora prikupljena je na području Liča u različitim intervalima, ponajviše krajem 2013. i početkom 2014. g. terenskim ispitivanjem informanata na dva načina: snimanjem slobodnoga govora (ogled govora) i ispunjavanjem upitnika posebno sastavljenoga za propitivanje pojedinačnih značajki štokavskih ikavskih govora.⁶ Sve su snimke zabilježene diktafonom (Olympus Digital Voice Recorder VN-4100PC). U 2015. g. neki su se ekscerpirani i transkribirani podatci provjeravali ciljanim upitnikom kada se za tim pokazala potreba. Upitnik za terensko istraživanje sastavljen je prema dosad objavljenim podacima o štokavskim ikavskim govorima u Gorskom kotaru, kao i o drugim idiomima koji pripadaju istomu dijalektu štokavskoga narječja, te nadopunjen proširenim pitanjima iz Upitnika za HJA, a sastojao se od ekscerpiranih konkretnih fonoloških činjenica pribrojenih u zapadne štokavske značajke. Za svaku je značajku bio naveden određeni broj primjera koje informanti prepoznaju / ne prepoznaju reprezentativnim u svome idiomu.

Prikupljena je građa preslušana i transkribirana tradicionalnom hrvatskom dijalektološkom transkripcijom. Prema temeljnim dijalektološkim postulatima izabrani su informanti, mahom najstariji stanovnici Liča, od kojih su najviše participirali: Ivan Starčević Firlić (rođ. 1930.), Marija Mirko-

⁶ Terensko je ispitivanje provedeno za potrebe doktorske radnje *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru (fonološki i morfološki aspekt)* Mirjane Crnić Novosel, obranjene 2015. pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvine Vranić.

vić Farlica (rođ. 1931.), Marija Maras Knezova (rođ. 1935.) i Pavao Budišelić Pave (rođ. 1939.).⁷

Fonološka je analiza prikupljene građe izvršena prema tradicionalnim dijalektološkim fonološkim opisima štokavskih sustava. U raščlambi i interpretaciji građe rabljeni su i dosad objavljeni podatci, relevantni za istraživano područje.

4. Analiza

4.1. Vokalski sustav

4.1.1. Inventar i distribucija

U vokalskome sustavu govora Liča pet je temeljnih vokalskih jedinica u dugim i kratkim slogovima: *ī/i*, *ū/u*, *ē/e*, *ō/o*, *ā/a* i silabem *ī/ī*. Svaki vokal može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome položaju u riječi, ispred i iza konsonanata. Vokali se ne javljaju uz silabem *r*.

Silabem *r* pojavljuje se u početnome, središnjemu i dočetnome slogu u riječi. Ovjeren je: u jedinome slogu: *bṛz*, *čvṛst*, *tvṛd*; u početnome slogu pred konsonantom nakon ispadanja *x*: *ṛž* 'hrđa', *ṛpa* 'hrpa', *rptēnica* 'kralježnica'; pred sonantom, iza sonanta ili između dvaju sonanata: *četṛnājst*, *vṛbovat*, *umṛla* pr. r. ž. jd.; između dvaju konsonanata: *bṛdo*, *kṛpa*, *pṛsti*, *tṛpit*; u dočetnome slogu nakon ispadanja *x*: *vṛ* (uz *vṛj*) 'vrh'.

Vokalske se jedinice razlikuju kvantitativnim opozicijama pa svaka jedinica ima svoju dugu i kratku inačicu. Sve jedinice mogu biti naglašene i nenaglašene.

Naglašeni se vokali mogu ostvarivati pod dugim i kratkim naglaskom, uzlazne i silazne intonacije. Pritom se silazni naglasci ostvaruju u prvome i jedinome slogu.

Dugi nenaglašeni vokali i silabem *r* podliježu distribucijskomu ograničenju pa se ostvaruju samo iza naglašenoga sloga.⁸ Kratki nenaglašeni vokali ostvaruju se kao nenaglašene kračine ispred i iza svih četiriju naglasaka.

4.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema

U govoru se Liča, uz neutralan izgovor ostalih vokala, dugo *a*, naglašeno i nenaglašeno, sporadično izgovara zatvoreniye [a], najčešće u okružju sonanta. Takav je izgovor ograničen samo na dio ispitanika, većinom je zabilježen u go-

⁷ Imena se informanata koji su sudjelovali u istraživanju navode uz njihov pristanak da im se imena objave u radovima koji će iz istraživanja poteći.

⁸ Više o ostvaraju vokala pod naglaskom i zanaglasnim dugim vokalima v. u poglavlju *Naglasni sustav*.

voru ženskih ispitanika, iznimno u muških ispitanika, redovito u izgovoru starijih govornika.⁹

Zatvoreno je *a* u govoru Liča ovjereno: u naglašenome slogu pod dugim silaznim naglaskom: *blāgo*, *lāmpa*, *mālī*, *mrāvi*, *tānci* N mn., *vān* pril., *vāžno*, *vrāta*, *zālixē*, *žā* pril.; u naglašenome slogu pod dugim uzlaznim naglaskom: *korāba*, *māsna*, *narānit*, *nārod*, *seļāki* N mn., *siromāxa* G jd.; te u zanaglasnome dugom slogu: *ārmār* ‘ormar’, *bācā* pr. r. m. jd., *būmbāk* ‘vata’, *komòrāda* ‘vrsta povrća’, *īmān* 1. jd. prez., *nē znān* 1. jd. prez. No, ta se jedinica posebne artikulacije ne može smatrati fonemom u vokalskome inventaru ličkoga govora. Riječ je o malome broju primjera u kojima gotovo uvijek alterniraju oblik s neutralnim fonemom i oblik s alofonom zatvorene artikulacije.

Iznimno se zatvara i dugo naglašeno *o* pred nazalom *n* u primjeru *únde* ‘ondje’ uz češće oblike *ónde*, *óde*.

4.1.3. Vokalske redukcije

U štokavskim govorima stupanj redukcije vokala ovisi o položaju vokala unutar sloga. Pritom se u zatvorenome slogu vokal bolje čuva nego u otvorenome slogu gdje dolazi do potpune redukcije te čak do smanjenja broja slogova.¹⁰ Vokal *i* najpodložniji je redukciji zbog svojega položaja u prednjem dijelu vokalskoga trokuta i nestabilne artikulacije. Izdvajaju se dva stupnja redukcije vokala: a) potpuna redukcija (koja se ne bilježi posebnim znakom) i b) djelomična redukcija (koja se bilježi vokalom u eksponentu).

U govoru su Liča ovjerena oba stupnja redukcije vokala premda ta pojava nije česta. Potpuna redukcija vokala zahvaća početne, središnje i dočetne slogove. Vokal je *a* reduciran: u početnome položaju u riječi: *Mèrikē* G jd.; na dočetu riječi: *dòst*, *odòvud*, *òzgor* (uz *òzgā*). Vokal je *i* reduciran: na dočetu infinitivne osnove glagola: *pìvat*, *rádit*, *sìtit*, *ùdrit*; na dočetu pril. sad.: *sìdēc*, *vìdēc*; u središnjemu slogu priložnih riječi: *kòlko* (uz *koliko*), *tòlko* (uz *toliko*); u središnjemu slogu u broju: *čètri*. Vokal je *o* reduciran: u početnome slogu u prilogu: *āmo*; na dočetu riječi: *nāopāk*, *nēg*, *rād*, *ūprav*.

Djelomična redukcija zahvaća samo unutrašnje slogove s vokalom *i* u zanaglasnome položaju i nije dosljedno provedena kod svih ispitanika. Najzastupljenija je u imenica: *gòd'nē* G jd., *làndr'ce* ‘kriške kruha’ N mn., *ògrl'ca*, *stār'cē* G jd., *sùs'dē* G jd., *šìb'ce* N mn., *žùt'cē* G jd.; pr. r. ž. jd. i mn.: *fìn'la*, *ùdar'le* i s. jd.: *govòr'lo*, *nàprav'lo* te m. mn.: *rád'li*, *vìd'li*; u infinitivu: *pòj'st*, *način't*.

⁹ U literaturi se navodi da je „zatvaranje dugoga *a* posebnost dijela govora koji pripadaju novoštokavskomu ikavskom dijalektu, osobito onih u zapadnoj Bosni” (Lisac 2003b: 174).

¹⁰ Usp. Menac-Mihalić 2005: 12.

4.1.4. Vokalski skupovi

Slijed dvaju vokala opstao je na granici prefiksa i osnove te osnove i sufiksa u domaćim riječima i u posuđenicama, osobito kada je jedan od vokala u zije-vu nositelj sloga¹¹. Osim toga, zijev je očuvan u nekim riječima (rjeđe) nakon ispadanja *x* ili vokaliziranja dočelnoga *l*.

U govoru su Liča rijetko potvrđeni očuvani vokalski skupovi. Slijed *ao* ovjeren je: na granici prefiksa i osnove u glagola: *zaòbīć*; na granici prefiksa i osnove u priloga: *nàopāk*. Slijed *au* ovjeren je: na granici prefiksa i osnove u glagola: *naužija*, *uàpsili* ‘uhapsili’; u posuđenica: *àuto*, *kāūč*. Slijed *eo* ovjeren je: u imenica nakon vokaliziranja *l* na dočetu sloga: *záseoki*. Slijed *io* ovjeren je: u zamjenica nakon ispadanja *x*: *nīov* ‘njihov’. Slijed *iu* ovjeren je: u glagola: *priupítat*.

4.1.5. Uklanjanje zijeva ili hijata

Slijed dvaju vokala u govoru Liča uklanja se trima načinima: stezanjem: u N jd. imenica i u pr. r. m. jd. nakon *-l > -a*: *pòsā*, *kàbā*, *kòtā*, *dòšā*, *pítā*, *rèkā*, *znā*, u brojeva od 11 do 19 (s naknadnim umetanjem fonema *j*): *trínājst*, *četñājst*, *pètnājst*; umetanjem fonema *j*: u imenica nakon ispadanja *h*: *búja* ‘buha’, *díja* ‘dio’, *múja* ‘muha’, *strā* ‘strah’ – *strāja* G jd., u N jd. m. pridjeva nakon *-l > -a*: *dèbeja* ‘debeo’, *kīseja* ‘kiseo’, *cíja* ‘cijel’, *bíja* ‘bijel’, *zríja* ‘zreo’; umetanjem fonema *v*: nakon ispadanja *h* u primjerima: *krūva* G jd., *kūvat*, *napúvat*.

4.1.6. Zamjene vokala

Dok su u ikavskim štokavskim govorima česte zamjene vokala, u govoru su Liča zabilježene tek malobrojne preinake vokala, uglavnom različite od onih zabilježenih u ostalim štokavskim ikavskim govorima.¹² Primjerice, *a > e* u glagola *prikobécit* ‘prebaciti’.

4.1.7. Promjena *ra > re*

Dosad u literaturi promjena poznata najčešće pod nazivom praslavenski prijevoj *a : e* unutar istoga korijena¹³ u primjerima *krast : krest*, *rast : rest* i *vrabac :*

¹¹ Usp. Menac-Mihalić 2005: 21.

¹² U nekih su posuđenica također zabilježene preinake vokala, primjerice *e > a* u *frājjar/ fràjer* (njem. *Freier*), *fràjarica* (analoški prema *fràjar*), *e > i* u posuđenica *bèrtāš* (njem. *Wirt* ‘gostioničar’), *bèrtija* (njem. *Wirthaus* ‘gostionica’).

¹³ Usp. Damjanović 2005: 67.

vrebac, *repac* svojstvena je i govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta.¹⁴ Prijevoj je korijenskoga slijeda *ra-* > *re-* za ovoga istraživanja zabilježen u govoru Liča samo u primjeru *rêst*, što je također ovjereno i u drugim dvama štokavskim ikavskim govorima u Gorskom kotaru.¹⁵

4.1.8. Pregled podrijetla vokala

Pri pregledu se podrijetla vokala polazi od ishodišnoga sustava hrvatskih narječja. Jedinice su toga sustava: *i*, *u*, *e*, *ə*, *ɔ*, *e*, *o*, *a* te slogotvorni sonanti *r* i *l*.¹⁶

Duge i kratke vokalske jedinice u govoru Liča kontinuantne su odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. Osim toga, odraz je općeslavenskih poluglasa **ъ*, **ь* (> ZJsl. **ə*) u govoru Liča u svim položajima i primjerima, dug i kratak, vokal *a*: *dân*, *lâž*, *tâ* ‘taj’; *sân*, *dânas*, *dâska*, *mâgla*; zanaglasni: *jêdan*, *môzak*, *ôtac*, *sêdan* i prednaglasni: *osandêset*. Ovjereni su i primjeri nepreventivne supstitucije poluglasa **ə* vokalom *a* svojstveni čakavskim govorima. U literaturi je ta preinaka „slaboga” fonema šva u puni vokal protumačena tendencijom jake vokalnosti (Moguš 1977: 23), odnosno nepreventivnom vokalizacijom slaboga poluglasa¹⁷. Takvih potvrda ima i u štokavskim govorima čiji su susjedi čakavci, primjerice *kadi* (Lisac 2003b: 174). U govoru su Liča ovjereni sljedeći primjeri: (*k*) *măši* D jd. te primjeri u kojima je **və-* > *va-*: *vâlje(n)* ‘odmah’, *vâvîk* (uz *ûvîk*), *zâvavîk* (uz *zâuvîk*). U većini štokavskih govora ishodišna jezična sekvencija *və-* u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prelazi u vokal *u*, kao što zabilježeno u ostalim primjerima ličkoga govora: *u* (prij.), *ûnuka*, *ûtorak*, *ûzêt*, *udôvca* G jd., *Ûskrs*, *ûvîk*, *zâuvîk*.

Odras općeslavenskih jedinica **ĭ* i **ŭ* u govoru je Liča jednoznačan i ujednačen na vokal *u*. Tako je svagdje u novoštokavskome ikavskom dijalektu (Lisac 2008: 106). Ovjereni su primjeri u govoru Liča: **ĭ* > *u*: *jăbuka*, *pŭn*, *sŭnce*, *vŭk*, *vŭna*, *žŭt* i **ŭ* > *u*: *mŭž*, *pŭta* G jd., *rŭka*, *sŭbota*, *zŭb*, *žêludac*.

Odras općeslavenskoga prednjeg nazala **ę* u svih je štokavaca ikavaca vokal *e*, uz ovjerenu zamjenu **ę* > *a* u ponekim primjerima u pojedinim govorima. U govoru je Liča prednji nazal **ę* jednoznačno zamijenjen vokalom *e* u svim ovjerenim primjerima: *dêset*, *jêzik*, *mêso*, *pêt*, *pétak*.

Supstitucija fonema **ě* vokalom *i* glavno je vokalno obilježje novoštokavskoga ikavskog dijalekta. No, ikavski je odraz jata u govorima ovoga dijalek-

¹⁴ Usp. Lisac 2003b: 175.

¹⁵ Više o istoj pojavi u govorima Sungera i Mrkoplja v. Crnić Novosel 2015: 95, 128.

¹⁶ Usp. Lukežić 2012: 178.

¹⁷ Usp. i Lukežić 1998: 24–29.

ta često nedosljedan. Odstupanja od „čistoga” ikavizma nisu ujednačena pa se, primjerice, zapadnobosansko i ličko područje prilično izdvajaju brojnošću neikavizama (Lisac 2003b: 174)¹⁸. U govoru Liča nije zabilježen veći postotak neikavizama. Zamjena je jata ikavskim odrazom dosljedno provedena: u korijenskim morfemima: u naglašenim dugim slogovima: *bīdan*, *blīd*, *crīp*, *cvīt*, *snīg*, *svīt*, *vīk*; *dīte*, *dlīto*, *klišta*, *mlīko*, *ocīdit*, *pīsak*, *slīpac*, *trīzan*, *vrīme*, *zvīzda*; te u naglašenim kratkim slogovima: *brīža*, *đitelina*, *mīšec*, *rīzat*, *vīrovat*; *dica*, *dičina*, *sikira*. Ikavski je odraz ovjeren i u nenaglašenim slogovima: dugim: *nāprīd*, *ūvīk*, *pripōvīdamo* i kratkim: *īsprīd*, *pōpriko*, *pōtirat*, *žēlizo*; prednaglasnim: *prikobēcīt* ‘prebaciti’; potom u glagolu ‘jesti’ i u glagola tvorenih od ‘jesti’: *īst* (*ījēn*, *ījēš*); *nājīst*, *pōjīst* i u imenici *īlo* ‘jelo’, te u prezentu glagola ‘smjeti’ koji ima stegnute oblike: *smīm*, *smīš*, *smī*; *smīmo*, *smīte*, *smījū*. Ikavski je odraz u govoru Liča ovjeren u tvorbenim morfemima: u glagola na dočetu infinitivne osnove i pr. r. svih triju rodova: *dōnit*, *dōzrit*, *obōlit*, *vīdit*, *živīt*; *dōnili*, *razūmija*, *vīdila*, *živilo*; u komparativu: *frīškijī*, *vesēlijī*, *mūdrijī*; na dočetu priloga: *dōli*, *đī*, *gōri*, *nīgdi*, *svāgdi*; u reliktu duala: *dvī*; u zamjenicama u kojima *nē- > nī-: *nīko* 1. ‘nitko’, 2. ‘netko’; *nīki* ‘neki’, *nīkakav* 1. ‘nekačav’, 2. ‘nikačav’; *nīšto* 1. ‘ništa’, 2. ‘nešto’; te u predmetcima složenica *pri-* (< *prē-): *prikīnit*, *pripēčeno* pr. trp. s. jd., *prīstrašīt*, *privālit*, *privīnit*; *prīd* (< *prēd): *prīvraće* ‘dvorīšte’, *prīd*.

U gramatičkim su morfemima ovjereni ikavski odrazi u: D i L jd. imenica ž. r. i ličnih zamjenica: *kūci*, *nōgi*, *prūgi*, *mēni*, *tēbi*, *sēbi*; DLI mn. svih triju rodova zamjenica i pridjeva: *īstīn*, *ōvīn*, *vāšīn*, *krātīn*, *stārīn*; G mn. pridjeva i zamjenica: *tī* ‘tih’, *nīkakvī* ‘nikačvih’.

Osim toga, zabilježeni su i primjeri odstupanja od dominantnoga ikavskog odraza: ekavski¹⁹ je odraz stalan u korijenskim morfemima: *cēsta*, *dēlo*, *pōsteļa*, *sēno*, *trēbat*²⁰ te na dočetcima priloga: *pōtle(n)*, *óde* ‘ovdje’, *ónde/únde* ‘ondje’ (uz rjeđe *óndeka*)²¹ i broja: *ōbedvī*; jekavski je odraz jata ovjeren u riječi *zjēnica*. Uz to, vokal *a* < *ē u primjeru: *ōraj/ōrā* ‘orah’.

¹⁸ Odras staroga jata razlučuje štokavske ikavske govore u Gorskom kotaru na one s manje (u Liču) i s više (u Sungeru) zabilježenih ekavizama. Usp. Crnić Novosel 2015: 96–98, 128–133.

¹⁹ Stalnim se ekavizmima (*železo*, *cesta/testa*, *zenica*, *koren*, *starešina*, *brezovina*, *ozledit*, *zanovetat*, *obe*) odlikuje većina govornih tipova u novoštokavskome ikavskom dijalektu (Lisac 2003a: 51).

²⁰ Za ranijih istraživanja govora Liča zabilježen je ikavski odraz u oblicima glagola *trebati*: *trība* 3. jd. prez. (Finka 1977: 176).

²¹ I u ostalim štokavskim ikavskim govorima zabilježeni su prilozi *ovdje* i *ondje* u ekavskoj formi, što govori o tome da je najvjerojatnije riječ o uopćenoj formi sa starijom partikulom *-de*, a ne o ekavskome refleksu jata (< *-dē). V. o tome Dragičević 1990: 98, Čilaš Šimpraga 2007: 60, Kurtović Budja 2009: 48–49, Peco 2007: 107.

Slogotvorno je *r* kontinuant općeslavenskoga **r̥*. U govoru Liča dolazi u dugim i kratkim slogovima. Kratko je *r* često podrijetlom od dugoga *r̄*,²² primjerice *cṛn*, *kṛv*, *vṛ/vṛj* ‘vrh’, ali: *cṛnā* N jd. ž. odr., *cṛkva* (uz *cṛkva*).

4.2. Konsonantski sustav

4.2.1. Inventar i distribucija

Konsonantski sustav govora Liča čine 24 fonema. Afrikata *ž* (dž) nije dio njegova fonološkoga inventara²³, a frikativ *x* nestabilna je jedinica²⁴.

Šumnici su: *b, p, d, t, g, k, z, s, ž, š, č, ĵ, ć, c, f, (x)*, a sonanti: *j, l, ʎ, m, n, ŋ, v, r*. Svaki konsonant može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome slogu.

4.2.2. Konsonant *ž*

Zabilježeno je da se u govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta zvučna afrikata *ž* u primljenica i u alofonskim položajima često zamjenjuje jedinicom *ž*, primjerice *žēp*, *sṛžba* (Lisac 2003a: 53). U ovome je istraživanju bezvučna afrikata *ž* ovjerena tek u primjeru stranoga podrijetla *frânže* ‘šiške’ te kao alofon fonema *č* u primjerima: *nāružba*, *svjedōžba*, uz češći ostvaraj *ž* u istim primjerima: *frânže*, *nāružba*, *svidōžba*. Kao jedinica *ž* ostvaruje se i u primjerima: *žēpu* L jd., *žigerica*.²⁵

4.2.3. Konsonant *x*

U većini štokavskih ikavskih govora konsonant *x* nije dio konsonantskoga inventara, obično je iščeznuo ili je zamijenjen sonantima *v, j* i *k*.²⁶ U govoru Liča *x* nije stabilna jedinica konsonantskoga inventara. Ovjeren je u pojedinim primjerima u svim položajima u riječi: u početnome položaju: *xājka*, *xàlina*, *xarmonikāš*, *xīmber* ‘malinovac’, *xòkēj*; u središnjemu položaju: *júxa*, *plēxa* (i *plēja*) G jd., *pròpūxa* G jd.; u dočetnome položaju: *nūx*, *plēx*, *prāx*, *pròpūx*. U ostalim je ovjerenim primjerima konsonant *x* izgubljen bez supstitucije drugim

²² Skraćivanje je dugoga *r̄* adrijatizam svojstven mnogim novoštokavskim ikavskim govorima. Više o tome v. u Brozović 1970a: 20–21, 1970b: 396, 1988: 84 i Lukežić 2012: 287–291.

²³ Izostanak zvučnih afrikata tipična je čakavska značajka (Moguš 1977: 64–65).

²⁴ Čuvanje toga fonema svojstvenije je čakavskim govorima (Lukežić 2008: 311–312).

²⁵ Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), „iako i taj glas ulazi u fonološki inventar, nije govoru nužnost, tj. nema mjesta određenoga u sustavu” u štokavskim ikavskim govorima Gorsko-gotarska kotara. Usp. i Crnić Novosel 2015: 100, 134.

²⁶ Usp. Lisac 2003a: 34, 53.

fonemom (najčešće u početnome položaju) ili zamijenjen sonantima *v* i *j* (u intervokalnome položaju, rijetko na dočetu riječi).

Fonem *x* izgubljen je: u početnome položaju: *âjdūk*, *âpšeñe*, *ládu* L jd., *řila* pr. r. ž. jd., *òću* 1. jd. prez., *òdi* 2. jd. imper.; u središnjemu položaju: *đřćě* 3. jd. prez., *naránit*, *ññov*, *oládit*, *uàpsilo* pr. r. s. jd.; u dočetnome položaju: *î* ‘ih’ G mn., *krũ*, *nāmā* pril., *ñĩ* G mn., *ðdmā* pril., *pũñĩ* G mn., *strā*, *třbũ* (uz *třbuj*), *vř* (uz *vřj*; *nā vř vřa/vřja*). U intervokalnome ili u dočetnome položaju nakon ispadanja *x* dolazi fonem *j*: *búja*, *jója* ‘joha – posebna vrsta bukve’, *múja*, *plěja* (uz *plěha*) G jd., *strāja* G jd. (uz *strā*); *òraj* (uz *òrā*), *třbuj* (uz *třbũ*), *vřj* (uz *vř*); ili fonem *v*: *krũva* G jd., *kũvat*, *napúvat*, *skũvāš* 2. jd. prez., *sũvā* N jd. ž. odr.; *sũv*. Fonem *x* izgubljen je i u slijedu *xv* što potvrđuju primjeri: *svātija* pr. r. m. jd., *ùvatija* pr. r. m. jd.

Iz ovjerenih se primjera ne iščitava pravilo o supstituciji konsonanta *x* određenim sonantom iza ili ispred točno definiranih vokala (prednjega ili stražnjega niza). Sa sigurnošću se za sonant *v* može utvrditi da se redovito pojavljuje između vokala *u* i *a*, primjerice *kũvat*, *sũvā*, no potvrđeni su i primjeri zamjene *s j* u istome vokalskom okruženju, primjerice *búja*, *múja*. Uz to, broj leksema sa zadržanim ili nezadržanim *x* ne pokazuje točan omjer njegove (ne)zastupljenosti u govoru Liča. On je najčešće izgubljen u govoru starijih govornika, no ni u njihovu govoru nije zabilježena sustavnost u uporabi toga konsonanta, o čemu svjedoči komentar jednoga od ispitanika: *Glědāj, znāš što ću ti rěć? Měni je već ònāj x těret jědan, znāš? Tākō ti ispādā jer jā gòvorĩn ònō ko što se nije kòd nās gòvor’lo, sād gòvorĩn*.

Zaključuje se da fonem *x* u govoru Liča nije stabilna jedinica konsonantskoga inventara.²⁷ Najpodložniji je ispadanju na kraju riječi, a u intervokalnome su položaju na njegovo mjesto umetnuti fonemi *v* ili *j*.²⁸

4.2.4. Konsonant *f*

Dosad je u literaturi o novoštokavskome ikavskom dijalektu utvrđeno da spirant *f* uglavnom nije usustavljena jedinica konsonantskoga inventara, pa je ili supstituiran fonemima *v* i *p*, ili se pojavljuje sporadično u ponekoj stranoj riječi.²⁹

Fonem *f* danas je dio konsonantskoga inventara ličkoga govora. Redovito je ovjeren u riječima stranoga podrijetla, primjerice *fājercag* ‘upaljač’,

²⁷ B. Finka (1977: 180) navodi: „u Liču nema zabilježenih primjera s glasom /h/”.

²⁸ U govorima Mrkoplja i Sungera fonem je *h* relativno zastupljen u svim položajima u riječi, sporadično izostaje najviše na početku i na dočetu riječi. Usp. Crnić Novosel 2015: 101–102, 135.

²⁹ Usp. Lisac 2003b: 176, Kurtović Budja 2009: 57, Čilaš Šimpraga 2010: 195–196.

fākīn ‘mangup’, *fālīnga* ‘nedostatak’, *fālit* ‘promašiti’, *fān* ‘mnogo’, *fēlār* ‘petrolejska lampa’, *fībija* ‘kopča’, *fintača* ‘vrsta kruške’, *fīnit* ‘završiti’, *fīškāl* ‘odvjetnik’, *flīzer* ‘frizer’, *frājar/frājer* ‘pomodan muškarac’, *frīs* ‘podsuknja’, *frīškijī* ‘svježiji’ komp. N jd. m., *frīta* ‘uštupak’, *fūckat* ‘zviždati’, *fūdra* ‘podstava’, *fūndaći* ‘talog od crne kave’, *fūrman* ‘gonič volova’, *fūtrat* ‘toviti’, *ofīrat* ‘koketirati’. Osim toga, fonem *f* može biti podrijetlom od skupa *hv*: *fāla*, *fālit se*, *zafālit*.

Neki se ispitanici prisjećaju alternativnih oblika s fonemom *v* na mjestu *f*, primjerice *vēmāj/fēmāj* 2. jd. imp., *vītāl/fītāl* ‘četvrtina’, *Vūžīnu/Fūžīnu* A jd.³⁰

4.2.5. Delabijalizacija -*m* > -*n*

Fonetska neutralizacija dočetnoga -*m* u -*n* u nastavcima i nepromjenjivim riječima pojava je svojstvena čakavskim i štokavskim ikavskim ponajprije obalnim govorima, a u dosadašnjoj je dijalektološkoj literaturi svrstavana u pojave poznate pod zajedničkim nazivom *adrijatizmi*³¹. Zastupljenost je ove pojave zabilježena u mnogim govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta pa i „ikavskim štokavskim govorima u Gorskom kotaru, iako ni u njima nije dosljedno provedena” (Finka 1977: 183).³²

Delabijalizacija je dočetnoga -*m* u -*n* u govoru Liča ovjerena u nastavcima i nepromjenjivim riječima: 1. jd. prezenta glagola: *čūjēn*, *gòvorīn*, *īžēn*, *mīslīn*, *nē znān*, *pāntīn*; u I jd. imenica m., ž. i s. r.: *kukūruzon*, *národon*, *štápon*; *cěstōn*, *kūcōn*, *māterōn*; *đīteton*, *īlon* ‘jelo’; u DLI mn. imenica m., ž. i s. r.: *kōnīn*, *kōšīn*, *vōlīn*; *cīpelan*, *jābukan*, *krāvan*; *kōlīn*, *lěbrīn*, *sělīn*; u I jd. pridjeva: *lípīn*, *pòkojnīn*, *vělikīn*; u I jd. zamjenica: *jědnōn*, *nōn*, *tīn*; u DL mn. zamjenica: *nāmin*, *svīmin*; u brojeva: *sědan*, *ōsan*; u priloga: *većīnōn*.

4.2.6. Preinaka dočetnoga -*l* > -*V*

Preinaka dočetnoga -*l* u -*V* na početku riječi ili sloga „otpočinje na samome kraju starojezičnoga razdoblja” (Lukežić 2012: 202). Odnosi se na slogovni -*l* u trima kategorijama: na početku pr. r. m. jd., na početku N jd. imenica, pridjeva i priloga te na početku unutrašnjega sloga. Ta je preinaka zahvatila sve štokavske govore, osim dijela slavonskoga dijalekta gdje je dočetni -*l* zadržan u pr. r.

³⁰ U mrkopaljskome i sungerskome govoru fonem *f* stabilan je fonem konsonantskoga inventara. Usp. Crnić Novosel 2015: 102, 136.

³¹ Usp. Brozović 1998: 84.

³² V. i Crnić Novosel 2015: 102–103, 136–137.

m. jd. (Lukežić 2012: 203)³³. U novoštokavskome ikavskom dijalektu „u krajevima bliže moru dočetni je *-l* u participima dalo *-a*, u krajevima udaljenijim od mora *-o*” (Lisac 2003b: 177) pa se prema tomu ikavskoštokavski govori s obzirom na preinaku *-l > -V* u pr. r. m. jd. svrstavaju u dvije skupine: a) govori u kojima je *-l* prešao u *-a* i b) govori u kojima je *-l* prešao u *-o*.³⁴

Dočetni je slogovni *-l* u govoru Liča izmijenjen po formuli: *-l > -a* s naknadnom eliminacijom vokalskih sljedova kontrakcijom *-aa (< -al) > -ā*: na dočetu imenica: *kābā* ‘kabao’, *kōtā* ‘kotao’, *mīsā* ‘misao’, *pōsā* ‘posao’, *vjētā* uz *vjēt*, *vjētal*; na dočetu pridjeva: *nāgā* ‘nagao’; na dočetu pr. r. m. jd.: *dīgā*, *glēdā*, *napīsā*, *ōpekā*, *plākā*, *svīrā*, *ūkrā*; ili *-l > -ō* s naknadnom eliminacijom vokalskih sljedova kontrakcijom *-oo (< -ol) > -ō*: na dočetu imenica: *fāžō* ‘grah’, *stō* ‘stol’, *sō* ‘sol’, *vō* ‘vol’; na dočetu priloga: *pō* (uz *pōl*); na dočetu unutrašnjega sloga u G jd. imenica: *dōca* ‘dolca’, *kōca* ‘kolca’, *stōca* ‘stolca’; na dočetu unutrašnjega sloga umanjenica i uvećanica: *stōčić* ‘stolčić’; *dōčina* ‘dolčina’; umetanjem hijatskoga konsonanta *j* u vokalske sljedove *-ua*, *-ia*, *-ea (< -ul, -il, -el)*: *-uja*, *-ija*, *-eja*: na dočetu pr. r. m. jd.: *čūja*, *izobŷnja* ‘izokrenuo’, *nōsija*, *pōčēja*, *rāzbija*, *ūbija*, *vīdija*, *zāpeja*; na dočetu neodređena vida pridjeva m. jd.: *bīja* ‘bijel’, *cīja* ‘cijel’, *dēbeja* ‘debeo’, *kīseja* ‘kiseo’, *vēseja* ‘veseo’, *zrīja* ‘zreo’. Dočetni je *-l* u govoru Liča sustavno neizmijenjen: u dočetnome slogu: u imenica: *vēl*, *pēpel*; u posuđenica: *māštēl* ‘kabao’, *špītāl* ‘bolnica’, *karfiōl* ‘cvjetača’; u prilogu *pōl* (uz *pō*); na dočetu središnjega sloga: u imenica: *mālčić*, *mālčina*.

4.2.7. Rotacizam

Na cijelome je ikavskoštokavskom području došlo do prijelaza *ž > r*³⁵, najčešće u prezentskim oblicima glagola *moć*, ali i u drugim primjerima, poput priloga *morda* ili veznika *jerbo* te u prezentu glagola *kazat* u nekim govorima.³⁶

Rotacizam se u govoru Liča provodi u svim prezentskim oblicima glagola *moć*: *mōren*, *mōreš*, *mōre*, *mōremo*, *mōrete*, *mōru*, uz dubletne jedninske obli-

³³ O istoj pojavi u govoru Sungera v. Crnić Novosel 2015: 137–138.

³⁴ Gorskokotarski se ikavskoštokavski govori razlikuju s obzirom na zadržanost ili nezadržanost dočetnoga *-l* u svim trima navedenim kategorijama. Usp. Crnić Novosel 2015: 103–105, 137–138. I u govorima Makarskoga primorja dočetno je *-l* u gl. pr. radnom također dvojako: u zapadnim govorima *-l > -o*, u jugoistočnim govorima *-l > -a*.

³⁵ Usp. Lisac 2003b: 176.

³⁶ Usp. Lukežić 2003: 18.

ke u negaciji: *nè moren/nè možen, nè moreš/nè možeš, nè more/nè može*.³⁷ Potvrđen je i u prilogu *mòrda*.

4.2.8. Alternacije konsonanata

4.2.8.1. Asimilacija

U govoru su Liča ovjereni primjeri kontaktne asimilacije: *s > š* ispred *ń*: *š nîn, š nôn* te *z > ž* ispred *ń*: *běž nêga* i regresivne asimilacije kada se sonant *m* nađe ispred okluziva *t*: *pântîn*.

4.2.8.2. Disimilacija

U ličkome su govoru potvrđene sljedeće disimilacije: razjednačenje sonanta *r* u kontaktnim slogovima u primjeru *lèbro, flizēr, flizērka* i razjednačenje kontaktnih nosnih sonanata: *dîmłak, sûmłat*.

4.2.9. Redukcije konsonanata

U govoru su Liča ovjerene sljedeće redukcije zatvornih šumnika: *kć > ć* (*ćêr*), *kv > k* (*kôčka*), *ks > k* (*rûsāk*), *pč > č* (*čêla*), *pš > š* (*šênica*), *pt > t* (*tîčica*), *tk > k* (*kô, nîko* ‘nitko, netko’, *svăko*). Redukcija je sonanta *v* ovjerena u primjeru *sȳbī* ‘svrbi’ 3. jd. prez. Zabilježene su preinake na dočetu zatvorenoga sloga: *pânē* 3. jd. prez., *nâpanēn* 1. jd. prez., *odjênôn* pril.

4.2.10. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova

4.2.10.1. Konsonanti *ć* i *ž*

U štokavskim su sustavima *ć* i *ž* fonemski parnjaci po zvučnosti. Ti su fonemi u govoru Liča redovito rezultati primarne i sekundarne jotacije dentala *t* i *d* u infinitivnim i prezentskim osnovama glagola prefigiranih od *iti (< *jъti): *dôć, îć, nâć, prôć, zâć; dôžēn, îžēn* 1. jd. prez., *nâžē* 3. jd. prez., *prôžē* 3. jd. prez.³⁸

Fonem *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije protojezičnoga i starojezičnoga dentala *t*: *ć < *t' < *tj*, a u govoru je Liča ovjeren u sljedećim pri-

³⁷ U većini se govora rotacizam javlja paralelno uz oblike u kojima nije provedena ta promjena, što je često u vezi s generacijskom raslojenosti govornika. Usp. Menac-Mihalić 2005: 67.

³⁸ U novoštokavskome ikavskom dijalektu zabilježeni su redovito infinitivni primjeri *doć(i), poć(i)*, rjeđe prezentski *dože, pože* (Lisac 2003b: 176). Usp. i Lukežić 2008: 11, Menac-Mihalić 2005: 36, Čilaš Šimpraga 2010: 200.

mjerima: u ostalih glagolskih oblika u središnjemu i u početnomu slogu: *ću* 1. jd. prez., *ćemo* 1. mn. prez.; *dřćē* 3. jd. prez., *měcat*, *óćete* 2. mn. prez.; na dočetu pril. sad. nakon ispadanja dočelnoga vokala *i*: *siděć*, *vřděć*; na dočetu priloga: *věć*; na dočetu imenica: *Bòžić*, *nôć* i svih deminutiva: *kaměncić*, *ormarić*, *stóćić* ‘stolčić’; u središnjemu položaju imenica: *kùća*, *òpčina*, *srřća*, *svřća*, *vřřća*; u početnome položaju imenica: *ćàća* ‘otac’, *ćēr* ‘kći’; u početnome položaju pridjeva: *ćòrav*.

Fonem *ž*³⁹ kao zvučni parnjak fonemu *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije dentala *d* < **d*’ < **dj*, a u govoru Liča zasvjedočen je: u pridjeva: *ròžen* i komparativu pridjeva: *mlàžī*, *slàžī*, *tvřžī*; u glagola: *svřžā* 3. jd. prez., *dògāžā* 3. jd. prez.

Odraz pri jotaciji *d* je *j*, svojstveniji čakavskim i kajkavskim govorima⁴⁰, zabilježen u izoliranom primjeru *mějāš*.⁴¹

4.2.10.2. Konsonantski skupovi *št* i *žd*

Novoštokavske ikavske govore obilježuje šćakavski ili štakavski odraz primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova **st*’ i **sk*’ (< **stj*, **skj*) te **zd*’ i **zg*’ (< **zdj*, **zgj*), što ovaj dijalekt čini nejedinstvenim po pitanju suglasničkoga klasifikacijskog kriterija u dijalektologiji. Ista je podjela zastupljena u trima gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima. Oprečni odrazi navedenih općeslavenskih skupova podijelili su novoštokavce ikavce u Gorskom kotaru na štakavce (u Liču) i šćakavce (u Mrkoplju i Sungeru).

Jotacija skupova **st*’ i **sk*’ rezultirala je u govoru Liča skupom *št* u primjerima: *dvòrīšte*, *ispùštīla* pr. r. ž. jd., *īšti* 2. jd. imper., *klišta*, *klištin* I jd. ž., *ògnīšte*, *Piròvīšte*, *pùštija* pr. r. m. jd., *štāp*, *štēta*.

Odraz skupova **zd*’ i **zg*’ u govoru je Liča skup *žd*, zabilježen jedino u primjeru *mòždanī* N jd. m., tj. u ustaljenoj sintagmi *mòždanī ùdar*, i skup *žž* u primjeru *gròžže*.⁴²

³⁹ Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), fonem *ž* „ima sustavom određeno mjesto” u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskom kotaru.

⁴⁰ Usp. Lukežić 2012: 268.

⁴¹ Fonem *j* kao rezultat jotacije dentala *t* ovjeren je i u nekim štokavskim govorima, osobito unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta u nizu govora upravo u riječi *mejaš*. Usp. Lisac 2003b: 175.

⁴² Skup je *žž* u ovome primjeru odraz starojezične „druge” jotacije nakon gubljenja poluglasa: **grozda*je > *grožže*. Prema tumačenju I. Lukežić (2012: 263), ta je promjena „mlađa, izvorno ‘šćakavska’ inovacija proširena i na ‘štakavski’ dio štokavskoga korpusa”.

4.3. Naglasni sustav

4.3.1. Inventar

Naglasni je sustav u govoru Liča novoštokavski⁴³. Inventar čine četiri jedinice s međusobnim kvantitativnim i tonskim oprekama: kratki silazni naglasak (*ä*), dugi silazni naglasak (*ā*), kratki uzlazni naglasak (*à*), dugi uzlazni naglasak (*á*) te dvije prozodijske jedinice bez siline i intonacije: nenaglašena kračina (*ā*) i nenaglašena duljina (*ā*). Sve su jedinice kvalitetom štokavske.

4.3.2. Distribucija

Naglasne jedinice podliježu distribucijskim pravilima koja vrijede u novim štokavskim sustavima. Svaki od temeljnih pet vokala i silabem *ɾ* može biti nositeljem bilo kojega od četiriju naglasaka te zanaglasne duljine.⁴⁴

Silazni naglasci (kratki i dugi)⁴⁵ mogu stajati na vokalu jednosložnih riječi te na vokalu prvoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi. Kratki je silazni naglasak ovjeren: u jednosložnim riječima: *bāk* ‘bik’, *plēh*, *frīs* ‘podsuknja’, *dōst* pril., *pūn*, *pŕst*; na početnome slogu dvosložnih riječi: *nāprīd*, *vāle(n)* ‘odmah’, *dēlo*, *brīza*, *cōtav* ‘hrom’, *kūća*, *ūvīk*, *dŕćē* 3. jd. prez.; na početnome slogu višesložnih riječi: *jābuka*, *mētnili* pr. r. m. mn., *prīvraće* ‘dvorište’, *mōrete* 2. mn. prez., *vŕbovat*. Dugi je silazni naglasak ovjeren: u jednosložnim riječima: *nāč*, *pēt*, *blīd*, *tvōj*, *zūb*; na početnome slogu dvosložnih riječi: *blāgo*, *mēso*, *cvīće*, *krīvo* pril., *nōvci* N mn., *kūme* V jd., *dŕvle*; na početnome slogu višesložnih riječi: *mālčina*, *rānīmo* ‘hranimo’ 1. mn. prez., *svētōga* G jd. m., *dīmłaku* L jd., *živōga* G jd. m. Silazni se naglasci ne ostvaruju na vokalu središnjega i dočetnoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi.

Uzlazni naglasci (kratki i dugi)⁴⁶ mogu stajati na vokalu prvoga sloga dvosložnih riječi i na vokalu prvoga i središnjega sloga višesložnih riječi. Kratki je uzlazni naglasak ovjeren:

na prvome slogu dvosložnih riječi: *dānas*, *nājist*, *krèpat*, *mècat*, *dīca*, *fīškāl* ‘odvjetnik’, *čòvik*, *pòjist*, *ùnuk*, *ùzēt*, *vŕtāl/fŕtāl* ‘četvrtina’; na prvome slogu

⁴³ „Četveronaglasni sustav s dvama novim naglascima uzlazne intonacije izvorna je štokavska naglasna inovacija” (Lukežić 2012: 222). U govorima je Mrkoplja i Sungera zabilježen veći udio naglasnih obilježja koji odstupaju od novoštokavske akcentuacije. Usp. Crnić Novosel 2015: 110–118, 142–148.

⁴⁴ Usp. pogl. *Vokalski sustav* u ovome radu.

⁴⁵ O podrijetlu silaznih naglasaka u hrvatskim govorima v. Kapović 2008: 11–15, 2014: 48–57 i Lukežić 2012: 218–222.

⁴⁶ O podrijetlu uzlaznih naglasaka u novoštokavskim sustavima v. Lukežić 2012: 222.

višesložnih riječi: *pràbaba*, *zàselak*, *nèdiļa*, *šènica*, *sìkira*, *prìvarit*, *dòlazit*, *gòvorin* 1. jd. prez., *mùdrijī* komp., *sùbota*, *bžžolica* ‘goveđa pečenica’; u središnjemu slogu višesložnih riječi: *malàna* ‘malena’ N jd. ž. neodr., *ormàrić*, *kamèncić*, *ponèdiļak*, *materijāl*, *načinit*, *obòlit*, *Piròvīšte*, *ispūstila* pr. r. ž. jd., *podūrat* ‘izdržati’, *četññajst*. Dugi je uzlazni naglasak ovjeren: na prvome slogu dvosložnih riječi: *nàrod*, *plàtit*, *pétak*, *prédu* 3. mn. prez., *svírā* pr. r. m. jd., *slípac*, *kóca* G jd., *pódne*, *prúgi* L jd., *júha*, *umfla* pr. r. jd. ž.; na prvome slogu višesložnih riječi: *štápon* I jd., *záseoki*, *krénule* pr. r. ž. mn., *živilo*, *míšalo* pr. r. s. jd., *dóčina* ‘dolčina’, *ódeka* ‘ovdje’ pril., *drústvo*; u središnjemu slogu višesložnih riječi: *korbácon* I jd. ‘bič’, *naránit*, *počéla* pr. r. ž. jd., *problémā* G mn., *krumpíru* L jd., *napovídat*, *ocídít*, *fažóla* G jd., *gostióna*, *privýnit*, *navýzat* ‘nanizati’. Distribucija je uzlaznih naglasaka ograničena u dočetnome i jedinome slogu u riječi.

Nenaglašena duljina može stajati iza svake naglasne jedinice. Zanasne se duljine u novoštokavskim četveronaglasnim sustavima pojavljuju na mjestu prethodnih dugih naglasaka u položajima (*áā* < *āā*) i (*àā* < *aā*). Primjerice, u govoru je Liča ovjeren: *křpātūr* ‘pokrivač’, *krumpīr*, *materijāl*, *mññāč/mjēñāč*, *ògnīšte*, *sāpūn* itd. Osim toga, u govoru su Liča zanasne duljine ovjerene u uobičajenim kategorijama: u prezentu: *divāññ* 1. jd., *dodijāvāš* 2. jd., *rāznosī* 3. jd.; u pr. r. m. jd.: *bācā*, *dōšā*, *īšā*, *lēžā*, *mōgā*, *znā*; u pr. sad.: *sīdēc*, *vīdēc*; u G mn. m., ž. i s. r.: *břdā*, *sēlā*, *pōlā* (uz *kōlāc*, *krūšāk*, *nōvāc*, *gōdīñ*); u I jd. ž. r. e-vrste: *cēstōñ*, *kūcōñ*, *nōgōñ*; u određenome liku pridjeva: *krātkī*, *mālī*, *mōždanī*, *cřñā*, *stārā*; u komparativu: *frīškijī*, *vesēlijī*, *mùdrijī*, *mlāžī*, *slāžī*, *tūžī*; u brojeva: *trīññajst*, *četññajst*, *pētnāññ*; u priloga: *òzgā*, *òzdā*.

Nenaglašena kračina može stajati ispred i iza svake naglasne jedinice.

4.3.3. Pomicanje naglasaka na proklitiku

Novoštokavskim je naglasnim sustavima svojstvena retrakcija naglasaka s početka riječi na nenaglašenu prednaglasnicu (prijedlog/veznik/česticu).⁴⁷ Takvo se pomicanje naglasaka koje rezultira uzlaznim naglaskom naziva *prenošenje* naglasaka ili oslabljeno pomicanje naglasaka.⁴⁸

U ličkome je govoru to ovjeren: *ì vrāgu*, *ù néga*, *nà vř*, *òd vās*, *kòd nī*, *pò tebe*, *zà rūku*, *prikò mene*, *ispřid tebe*, *mežù nima*, *nè znāñ*, *nè rābī*, *zà nu*, *zá te*, *pó me*.

⁴⁷ Usp. Kapović 2014: 22.

⁴⁸ Usp. Kapović 2014: 25.

Naglasak na prvome slogu fonetske riječi nastao *preskakanjem* naglasaka, tzv. neoslavljenim pomicanjem naglasaka na prednaglasnicu⁴⁹ redovito je kratkosilazni: *nà cūg, ũ svīt, pŕiko poļa, ũ goru, kròz zīd, nà rōg, ũ grād*.

U govoru su Liča zasvjedočeni i primjeri u kojima ne dolazi do retrakcije naglasaka na prednaglasnicu (rjeđe): *i jā, na trī, na štrīku, na brīgu* A jd. ž.

4.3.4. Duljenje pred sonantom

Kratki se naglašeni slog u govoru Liča produljio u otvorenome slogu pred sonantom, redovito na tzv. visokim vokalima (*i, u*) u nekih primjera: u imenica ž. r. jd.: *ûra, búja, múja, díja*; u pridjeva m. r. jd. nakon *-l* > *-a*: *bíja, cíja, zríja*.

5. Zaključak

Govor se Liča prvi put spominje 70-ih god. 20. st. u radu u kojem su novoštokavski ikavski govori u Gorskom kotaru predstavljeni kao jedinstvena jezična cjelina. No, daljnjim se istraživanjima pokazalo da nije riječ o koherentnim, već o trima pojedinačnim govornim sustavima unutar istoga dijalekta, a različitih poddijalekata. Opservacije istraživača o koegzistenciji dvaju sustava u govorima Mrkoplja i Sungera, ali ne i u Liču, bile su motivacija za temeljitiju fonološku analizu provedenu u ovome radu. Pored cjelovite fonološke analize, cilj je bio utvrditi povezanost ličkoga govora s matičnim dijalektom, a time i podastri jezične činjenice koje upućuju na njegovo podrijetlo. Raščlambom i interpretacijom prikupljene građe utvrdilo se da se govor Liča odlikuje tipičnim štokavskim ikavskim značajkama. Riječ je nedvojbeno ikavskomu govoru s manjim brojem ekavskih odraza jata koji se ubrajaju u stalne ekavizme svojstvene većini govornih tipova u novoštokavskome ikavskom dijalektu. Osim toga, govor Liča odlikuju štokavske naglasne posebnosti, novoštokavski naglasni sustav s četirima naglasnim jedinicama oprečnima po kvantiteti i kvaliteti i zadržanom zanaglasnom duljinom. Dok su govori Mrkoplja i Sungera šćakavski, govor Liča pripada štakavskomu poddijalektu novoštokavskoga dijalekta. Dodatnim se obilježjima također potvrđuje jedinstvenost govora Liča među gorskokotarskim štokavcima ikavcima. U kontekstu razvoja dočetnoga *-l* u novoštokavskim ikavskim sustavima, govor Liča neupitno pokazuje povezanost s matičnim dijalektom, a dijelom se razlikuje od govora Mrkoplja i Sungera. Status konsonanta *h* također je pokazao srodnost govora Liča s većinom novoštokavskih ikavskih govora u kojima *h* nije stabilna jedinica konsonantskoga in-

⁴⁹ Usp. Kapović 2014: 25.

ventara, a razdvojio ga od govora Mrkoplja i Sungera u kojima se ovjerava njegova zastupljenost u svim položajima u riječi.

Analiza je jezičnih značajki dijelom pridonijela i rasvjetljavanju podrijetla toga gorskokotarskoga govora. Najviše se u obzir uzima u ranijoj literaturi navedena teza o početnoj jezgri štokavskoga ikavskog tipa koja se na to područje morala doseliti s područja sjeverne Dalmacije. Govornici su dakle Liča bili pripadnici novoštokavskoga ikavskog dijalekta i u svojoj nekadašnjoj postojbini iz koje su pred Osmanlijama pobjegli, a lički govor spada u štakavske govore novoštokavskoga ikavskog dijalekta koji se protežu od zapadne Hercegovine preko Dalmacije zapadno od Cetine i u štokavskim govorima istočno od Cetine do Like i Gorskoga kotara.

Daljnim će se istraživanjima govora Liča, ali i onih govora s kojima je već stoljećima u neposrednu dodiru, potvrditi diferencijacija ili ujednačenost štokavskih ikavskih govora u Gorskom kotaru, a ujedno i podudarnost tih govora s većinom ostalih novoštokavskih ikavskih govora.

Literatura:

- BARAC-GRUM, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*. Gl. ur. Šafar, Josip. Fond knjige „Gorski kotar”. Delnice. 418–431.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1970a. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 8. 5–31.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1970b. O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. *Makarski zbornik* 1. 381–405.
- CRNIĆ, MIRJANA. 2010. Osnovne fonološke značajke sungerskoga govora. *Riječki filološki dani* 8. 605–611.
- CRNIĆ NOVOSEL, MIRJANA. 2015. *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru (fonološki i morfološki aspekt)*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 400 str.
- ČILAŠ ŠIMPRAGA, ANKICA. 2007. Govor Krivoga Puta kod Senja. *Fluminensia* 19/1. 57–74.
- ČILAŠ ŠIMPRAGA, ANKICA. 2010. Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. Ur. Lončarić, Mijo. Književni krug Split – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 160–224.
- DAMJANOVIĆ, STJEPAN. 2005. *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- DRAGIČEVIĆ, MILAN. 1990. O današnjem ikavskom govoru u Krasnom Polju. *Fluminensia* II/1–2. 96–102.

- FINKA, BOŽIDAR. 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XX/2. 167–197.
- KAPOVIĆ, MATE. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51. 1–39.
- KAPOVIĆ, MATE. 2014. *Povijest hrvatske akcentuacije. 1. Fonetika*. Knjiga u rukopisu.
- KURTOVIĆ BUDJA, IVANA. 2009. *Govori Makarskoga primorja (fonologija i morfologija)*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 202 str.
- LASZOWSKI, EMILIJ. 1923. *Gorski kotar i Vinodol*. Matica hrvatska. Zagreb.
- LISAC, JOSIP. 2003a. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- LISAC, JOSIP. 2003b. Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29/1. 173–180.
- LISAC, JOSIP. 2008. Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta. *Croatica et Slavica Iadertina* IV. 105–114.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1998. Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 32. 117–135.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2003. Čakavsko u štokavskome govoru Imotske krajine. *Čakavska rič* XXXI/1–2. 5–25.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2008. Mrkopaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14. 293–324.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine. Rijeka.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.
- MOGUŠ, MILAN. 1977. *Čakavsko narječje (Fonologija)*. Školska knjiga. Zagreb.
- PECO, ASIM. 2007. *Govori zapadne Hercegovine*. Bosansko filološko društvo. Sarajevo.
- VRANIĆ, SILVANA; CRNIĆ, MIRJANA. 2008. Iz fonologije govora Mrkoplja. *Čakavska rič* XXXVI/1–2. 119–131.

The idiom of Lič

Abstract

The idiom of Lič is one of the three Štokavian Ikavian idioms present in the western part of Gorski kotar. In this paper we present the phonological characteristics typical of this idiom and those that distinguish it from the remaining two Štokavian Ikavian systems spoken in its immediate vicinity. Considering that the idiom of Lič has previously only been mentioned in papers that deal with all three Štokavian Ikavian idioms spoken in this part of Gorski kotar, in this paper we wish to show what makes it unique among the idioms spoken in Gorski kotar, but also to show how it is related to the majority of Štokavian idioms belonging to the Neo-Štokavian Ikavian dialect.

Ključne riječi: Lič, Gorski kotar, fonologija, novoštokavski ikavski dijalekt

Keywords: Lič, Gorski kotar, phonology, Neo-Štokavian Ikavian dialect